

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Нагорна Надія Сергіївна,

кандидат психологічних наук, доцент,
декан факультету соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації
Національного університету «Чернігівська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-9988-7750>

У статті аналізуються особливості психологічної готовності здобувачів освіти до соціального підприємництва. Спираючись на результати вітчизняних наукових шукань, автор вказує, що суспільна значущість соціального підприємництва зростає, особливо для повоєнного відновлення громад. Підкреслено, що подвійна специфіка діяльності соціального підприємництва має своє відображення на підприємницьких та просоціальних характеристиках особистості соціального підприємця, його готовності до діяльності. Здійснено огляд ретроспективи розвитку поглядів на концепт готовності особистості до професійної діяльності. Проаналізовано погляди вчених щодо сутності та особливостей поняття психологічна готовність особистості до професійної діяльності. За результатами досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених зазначено особливості психологічної готовності особистості до підприємництва. Для аналізу специфіки психологічної готовності особистості до соціального підприємництва додатково здійснено огляд означеного концепту для соціального працівника. Поєднання характеристик психологічної готовності за підприємницьким та просоціальним векторами дозволило запропонувати змістовне наповнення базового поняття. Під психологічною готовністю особистості до соціального підприємництва розуміється сукупність сформованих психологічних характеристик індивіда, що притаманні психологічному наповненню соціально-підприємницької діяльності, та є передумовою для впровадження соціально-підприємницьких ініціатив на рівні громади. Зазначено, що формування та розвиток психологічної готовності особистості до соціального підприємництва доцільно реалізовувати в процесі професіоналізації індивіда через використання заходів цілеспрямованого впливу, а також організаційних змін в університеті як освітній інституції.

Ключові слова: соціальне підприємництво, психологічна готовність, здобувачі освіти, структурні компоненти психологічної готовності здобувачів освіти до соціального підприємництва.

Nahorna Nadiia. Peculiarities of psychological readiness of students for social entrepreneurship

The article analyzes the peculiarities of the psychological readiness of students for social entrepreneurship. Based on the results of domestic scientific research, the author points out that the social significance of social entrepreneurship is growing, especially for the post-war reconstruction of communities. It is emphasized that the dual specificity of social entrepreneurship is reflected in the entrepreneurial and pro-social characteristics of the social entrepreneur's personality, his readiness for activity. A review of the retrospective of the development of views on the concept of individual readiness for professional activity was carried out. The views of scientists regarding the essence and features of the concept of psychological readiness of an individual for professional activity are analyzed. According to the results of research by domestic and foreign scientists, the peculiarities of the psychological readiness of an individual for entrepreneurship are indicated. To analyze the specifics of a person's psychological readiness for social entrepreneurship, an overview of the defined concept for a social worker was additionally carried out. The combination of the characteristics of psychological readiness according to entrepreneurial and pro-social vectors made it possible to offer a meaningful filling of the basic concept. The psychological readiness of an individual for social entrepreneurship is understood as a set of formed psychological characteristics of an individual that are inherent in the psychological content of social-entrepreneurial activity, and is a prerequisite for the implementation of social-entrepreneurial initiatives at the community level. It is noted that the formation

and development of the individual's psychological readiness for social entrepreneurship should be implemented in the process of professionalization of the individual through the use of purposeful influence measures, as well as organizational changes in the university as an educational institution.

Key words: *social entrepreneurship, psychological readiness, students, psychological readiness of students for social entrepreneurship.*

Постановка проблеми. Експертні дослідження [14] вже зараз вказують на необхідність підтримки ветеранів у працевлаштуванні та організації їх власної справи по завершенню війни. Окрім запропонованих державою програм психологічної, соціальної та іншої підтримки ветеранів і членів їх сімей, міжнародні фонди та програми активізують свої зусилля щодо професійної адаптації через підприємництво. Зважаючи на той факт, що соціальне підприємництво, вбираючи риси бізнесової діяльності, реалізує соціальну місію для змін на рівні громади [6], воно також сприяє реінтеграції особистості, в тому числі й ветеранів [7]. Симбіоз бізнесового та соціального напрямків діяльності соціального підприємництва вказує на необхідність розвитку в особистості соціального підприємця як підприємницьких, так і просоціальних якостей, формування її готовності до діяльності в умовах конкуренції та ринкових тенденцій, а також до взаємодії на рівні громади задля соціальних змін. Зазвичай, формування та розвиток готовності особистості, в тому числі й психологічної, до професійної діяльності відбувається в період її професіоналізації в закладі освіти. Соціальне підприємництво, в даному аспекті, має свої особливості та потребує більш детального дослідження.

Аналіз останніх публікацій. Наукова проблема психологічної готовності до професійної діяльності є достатньо розробленою. На сучасному етапі розвитку психологічної науки досліджуються різноманітні сфери трудової діяльності в контексті психологічної готовності особистості до неї: військова справа (С. Мул), медицина (Т. Базиль), педагогіка (Н. Павлик), соціальна робота (О. Піонтківська), управління (Л. Карамушка), а також підприємництво (В. Лагодзинська).

При цьому наукових доробків з психології, що стосуються особистості соціального підприємця на вітчизняних теренах,

досить мало. Проблема психологічної готовності особистості до соціального підприємництва не розглядалась взагалі.

Метою статті є дослідження особливостей психологічної готовності здобувачів освіти до соціального підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Дослідження психологічних підходів до аналізу соціального підприємництва надало змогу розширити наші уявлення про психологію соціального підприємництва як професійної діяльності (зі своїми метою діяльності, ознаками, цінностями, мотивацією, специфікою взаємодії); як специфічного типу поведінки особистості, що поєднує підприємницьку, організаційну та допомагаючу поведінку; як набору якостей особистості, що притаманні соціальному підприємцю [8]. Отримані результати вказують на необхідність цілеспрямованого впливу на особистість майбутнього соціального підприємця з метою підвищення її професійної, в тому числі, психологічної готовності до соціального підприємництва.

Варто зазначити, що окремої академічної спеціальності як «Соціальне підприємництво», наразі в Україні немає. Переважно, викладаються окремі тема / модуль / дисципліна, що присвячені даному питанню. Результати дослідження ролі освіти у підготовці особистості до соціального підприємництва [9] свідчать про формування ряду компетентностей здобувачів з огляду на спеціальність, за якою здійснюється підготовка. При цьому, зазвичай, розкриваються сутнісні особливості соціального підприємництва, досвіду його впровадження в Україні та закордоном. Однак з огляду на конкретні стандарти вищої освіти, що прийняті Міністерством освіти та науки України, освітні компоненти, де розкрито питання соціального підприємництва, мають корелювати з компетентностями та програмними результатами навчання, передбаченими відповідним стандартом за конкретною спеціальністю та освітньою програмою закладу освіти.

Подібне привносить як унікальність для курсу, так і певні обмеження (розкриваються суто економічні компетентності, при цьому майже не беруться до уваги соціальні; або навпаки). Такий орієнтир на компетентнісний підхід у навчанні допомагає поглибити знання про сутність та специфіку соціального підприємництва, розширити уявлення про формулювання соціальної місії і створення бізнес-концепції, опрацювати відповідні навички. Проте О. Столярчук та О. Сергеєнкова [12], досліджуючи особливості формування психологічної готовності студентів до майбутньої професійної діяльності, зазначають, що за компетентнісного підходу забезпечується лише формування бази фахових знань, умінь та навичок та обмежується розвиток особистісних якостей особистості та майбутнього фахівця, формування його фахової мотивації. Поєднання цих аспектів, на думку авторок, можливе саме тоді, коли йдеться про формування психологічної готовності до фахової діяльності. Під останньою О. Столярчук та О. Сергеєнкова [12] розуміють загальну спрямованість особистості на професійну діяльність у річищі життєвої самореалізації. Відтак питання сутності та особливостей психологічної готовності особистості до соціального підприємництва потребує детального дослідження.

Саме перші ідеї педагогів-мислителів (К. Д. Ушинського [2], А. Дістервега [10, 15] та інших) щодо ролі вчителя в процесі особистісного та освітнього розвитку учня підняли, у подальшому, пласт наукових досліджень серед послідовників різних теоретичних концепцій в психологічній науці. Так, С. А. Мул у своєму дисертаційному дослідженні [5] аналізує доробки науковців щодо проблеми психологічної готовності до професійної діяльності у контексті теорій рефлексів і установок, у контексті нейрофізіологічної саморегуляції поведінки, з позиції теорії діяльності.

Напрацювання цих та інших науковців-психологів доповнювались результатами досліджень: базового розуміння сутності поняття «готовності до праці» (С. Д. Максименко та ін.), виявлення його структурних компонентів (М. Левченко та ін.), змістовне наповнення останніх з огляду на специфіку різних галузей професій-

ної діяльності (педагогіка, медицина, правоохоронна діяльність, підприємництво, соціальна робота та інше), визначення особливостей психологічної готовності до професійної діяльності в різних умовах її реалізації (чи то творчій процес за В. О. Моляко, чи то складні умови за М. Й. Казанжи); рівні сформованості, критерії та чинники, аспекти діяльності (Н. В. Чепелева, Л. М. Карамушка та інші). Такі пошування уможливили сформулювати в сучасній психологічній науці сутність поняття «психологічна готовність» як істотної необхідної передумови різного роду цілеспрямованої ефективної діяльності, можливостей її регуляції, як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі.

Як психічний стан особистості пояснює готовність до професійної діяльності В. А. Семиченко [11]. На її думку, він складається з: операційної готовності (як миттєвого залучення індивіда до реалізації певної діяльності); функціональної готовності як рівня формування та усвідомлення власних цілей, кроків їх реалізації; особистісної готовності, що являє собою тривале, активне та результативне виконання індивідом своїх професійних обов'язків, підкріплених високою мотивацією та зусиллями до життєвих успіхів через діяльність.

З огляду на такий концепт, як професіоналізм, Т. Д. Щербан [18] аналізує психологічні особливості готовності до професійної діяльності та психологічну готовність особистості до професійної активності. Так, дослідниця розкриває сутність професійної готовності особистості як здатності діяти професійно, можливості прийняття ефективних та обґрунтованих рішень. Подібне, на думку авторки, включає: професійне мислення, професійну рефлексію, здатність вирішувати професійні та практичні завдання, постійний професійний саморозвиток. Тоді як психологічна готовність до професійної діяльності, за Т. Д. Щербан [18], є здатністю мобілізувати власний особистісний потенціал для оперативного опрацювання професійних завдань у швидкозмінних умовах, що включає інтерес, професійну мотивацію, силу волі, позитивне ставлення до діяльності, особистісні якості та комунікативну компетентність.

Л. М. Карамушка [1] визначає сутність психологічної готовності як комплексне поєднання мотивів, знань, умінь та навичок, особистісних якостей, які забезпечують результативну та ефективну професійну діяльність. На думку дослідниці, дане утворення містить функціонально взаємопов'язані та взаємообумовлені компоненти: мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний.

Щодо підприємництва, як сфери професійної діяльності особистості, то тут також реалізуються наукові дослідження проблеми психологічної готовності. Так, А. Coduras та її колеги [17] визначають готовність індивідів до підприємницької діяльності як сукупність набору особистих рис, що підвищують якість результатів спостереження та аналітики навколишньої дійсності, її тенденцій з подальшим спрямуванням свого творчого та особистісного потенціалу на розвиток підприємницьких здатностей та самодосягнення.

Саме як результат цілеспрямованої підготовки персоналу щодо розвитку підприємницької активності розглядає психологічну готовність О. Креденцер [3]. Авторка вказує на необхідності впливу на підприємницькі компетентності особистості, а також її особистісні якості: готовність до зваженого ризику, інноваційність, творчість та незалежність.

Вітчизняна дослідниця В.І. Лагодзинська [4] розкриває сутність психологічної готовності підприємців до ділових переговорів через комбінацію психологічних якостей особистості, що відображаються через мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний компоненти.

Що стосується особливостей готовності індивіда до соціального підприємництва, то дане питання наразі є малодослідженим та, з огляду на суспільну актуальність залучення зростаючої кількості соціально вразливих категорій населення до соціальної активності (реінтеграційний потенціал соціального підприємництва), потребує додаткової уваги вітчизняних психологів. При цьому, на нашу думку, буде корисним звернутись до сутності та змістовного наповнення концепту психологічної готовності саме в соціальній роботі, як професії, предметом діяльності якої є підтримка соціальної життєдіяльності особистості.

Так, С. М. Стрельбицька [13], аналізуючи особливості психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності, розкриває сутність даного феномену через поступову професіоналізацію особистості та розвиток відповідності цінностям та вимогам соціальної роботи, а також через гуманістичну спрямованість особистості, позитивне ставлення до професії та бачення себе в ній. Саме людиноцентризм, емпатійність особистості та значний рівень соціальної відповідальності є тими якостями особистості, що, на думку єменських дослідників [16], і наповнюють просоціальні характеристики особистості соціального підприємця. Щодо змісту підприємницької орієнтації, то автори вказують також на: підприємницьку проактивність (самоефективність), готовність до ризику та інноваційність. Поєднання таких двох аспектів (підприємницького та просоціального) і визначає особливості соціально підприємницької спрямованості особистості, окреслюють її наміри [16].

Відтак змістовне наповнення психологічної готовності особистості до соціального підприємництва можна представити як комплекс сутнісних уявлень, знань та умінь щодо специфіки та місії соціального підприємництва як феномену, особливостей розробки бізнес-ідеї та соціального впливу; особливих ціннісних орієнтирів та мотиваційної спрямованості на сталу соціальну активність; операційно-діяльнісних характеристик (підприємливість, самоефективність, відповідальність, спрямованість на взаємодію); особистісних якостей (лідерство, стресостійкість, емпатійність).

Саме тому психологічна готовність особистості до соціального підприємництва є сукупністю сформованих психологічних характеристик індивіда, що притаманні психологічному наповненню соціально-підприємницької діяльності, та є передумовою для впровадження соціально-підприємницьких ініціатив на рівні громади. При цьому серед структурних компонентів психологічної готовності особистості до соціального підприємництва можна виділити: когнітивний, ціннісно-мотиваційний, операційно-діяльнісний та особистісний.

Формування та розвиток психологічної готовності особистості до соціального

підприємництва, на нашу думку, може вдало поєднуватись з професіоналізацією в закладі вищої освіти. Досвід діяльності освітніх інституцій інших держав у сфері сприяння розвитку соціального підприємництва [9] вказує на можливості обрання різних форматів та практик. Вітчизняні університети, у більшості випадків, лише розпочинають впроваджувати підприємницькі ініціативи та заходи, що поширюються не тільки на здобувачів освіти економічного профілю. Щодо соціального підприємництва, то формування та розвиток психологічної готовності особистості до нього також потребує цілеспрямованого впливу – запровадження освітніх компонентів (як обов'язкових, так і вибіркових). Оптимальним при цьому є формат проектного навчання, коли здобувачі освіти (індивідуально або в малих групах / командах) опрацьовують свої ідеї соціальних підприємств. У тих випадках, коли «соціальному підприємству» не знайшлося місця серед освітніх компонентів, можливо створити курс неформальної освіти (у вигляді курсів та тренінгів). Також одним з важливих кроків розвитку соціально-підприємницької культури університету, як осередку розвитку громади, є зміни політики закладу вищої освіти, його поступу в напрямку реалізації «третьої місії», що матиме своє відображення на особливостях організаційної культури освітньої інституції.

Висновки. Результати проведеного нами теоретичного дослідження дають підстави для наступних узагальнень:

1. Поєднання підприємницького та просоціального векторів у змістовному наповненні соціального підприємництва висуває свої вимоги до особливостей психологічної готовності особистості до такої діяльності.

2. Психологічна готовність особистості до соціального підприємництва є сукупністю сформованих психологічних характеристик індивіда, що притаманні психологічному наповненню соціально-підприємницької діяльності, та є передумовою для впровадження соціально-підприємницьких ініціатив на рівні громади.

3. Проблема формування та розвитку психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва потребує системного опрацювання: від запровадження освітніх компонентів «Соціальне підприємництво», елементів неформальної освіти, до зміни політики університету в сфері реалізації ним «третьої місії».

4. Наукова проблема психологічної готовності особистості до соціального підприємництва потребує подальшого детального теоретичного та емпіричного дослідження: виявлення специфіки змістовного наповнення структурних компонентів, чинників можливого впливу на особливості її формування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карамушка Л.М. Психологія управління закладами середньої освіти : монографія. Київ : Ніка-центр, 2000. 332 с.
2. Костюк Г.С. Психологічна спадщина К.Д. Ушинського. К. : Рад. школа, 1963. 234 с.
3. Креденцер О.В. Психологічні основи підприємницької активності персоналу освітніх організацій : дис. ... док. психол. наук : 19.00.10 / Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. К., 2020. 563 с.
4. Лагодзінська В.І., Карамушка Л.М. Рівень розвитку психологічної готовності підприємців до ведення ділових переговорів. *Вісник Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка. Психологічні науки.* 2011. Вип. 3. С. 48–56.
5. Мул С.А. Психологія готовності офіцера-прикордонника до професійної діяльності : дис. ... док. психол. наук : 19.00.01 / Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. К., 2016. 539 с.
6. Нагорна Н.С. Дослідження понятійного контуру соціального підприємництва у вітчизняній та зарубіжній літературі. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Психологія.* 2022. Т.33 (72). № 2. С. 97–103.
7. Нагорна Н.С., Максьюм К.В. Соціальне підприємництво як детермінанта реінтеграції військовослужбовців, ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей. *Габітус. Науковий журнал з соціології та психології.* 2022. № 36. С. 272–276.

8. Нагорна Н.С. Психологічні підходи до аналізу соціального підприємництва. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2023. № 2-3(29). С. 65–76.
9. Нагорна Н.С. Роль закладів вищої освіти у підготовці особистості до соціального підприємництва. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2023. № 4 (30). С.135–147.
10. Розман І. Педагогічні персоналії зарубіжжя у студіях української педагогічної компаративістики: історіографічний аспект. *Освіт. простір України*. 2018. Вип. 13. С. 21–28.
11. Семиченко В.А. Моделювання структури педагогічної діяльності. Ялта : НМЦ «Надія», 2000. 76 с.
12. Столярчук О., Сергеєнкова О. Формування психологічної готовності студентів до майбутньої професійної діяльності. *Humanitarium. Серія: Психологія*. 2019. Том 42. Вип. 1. С. 164–172.
13. Стрельбицька С.М. Психологічна готовність до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників у ВНЗ. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 69 (2). С. 147–151.
14. Ткалич М., Скрипченко Т., Кротевич Є. Динаміка психоемоційних станів населення. *Rating Lab*, 2023. URL: https://ratinglab.org/research/Dinamika_psihoemocijnih_staniv_naselennya?fbclid=IwAR1jbnvqMX0R-xtMUDwI-r08IstLdeyLdPQxUe-M_Knf4Pz-YS5ywmg8DwP8
15. Торопова І.В. Яким має бути вчитель-вихователь-громадянин? : погляди і положення Ф.А.В. Дістервега про місію вчителя. *Освіта*. 2004. № 44. С. 7.
16. Al-Harasi A.H., Surin E.F., Rahim H.L., Al-Shammari S.A., Abdulrab M., Al-Mamary Y.H., Alshebami A.S., Grada M. The impact of social entrepreneurial personality on social entrepreneurial intention among university graduates in Yemen: a conceptual framework. *Holos*. 2021. 37 (1), e11420
17. Coduras A., Saiz-Alvarez J.M., Ruiz J. Measuring readiness for entrepreneurship: An information tool proposal. *Journal of Innovation & Knowledge*. 2016. №1. p. 99–108.
18. Scherban T. The problem of readiness for future professional activity. *Psychology of personality professional development*. 2019. pp.127-146. DOI:10.36059/978-966-397-150-6/127-146.

REFERENCES:

1. Karamushka, L.M. (2000). *Psykhologhiia upravlinnia zakladamy serednoi osvity : monohrafiia*. [Psychology of management of secondary education institutions: monograph]. Nika-tsentr [in Ukrainian].
2. Kostiuk, H.S. (1963) *Psykhologichna spadshchyna K.D. Ushynskoho*. [The psychological legacy of K.D. Ushinsky.]. Rad. Shkola [in Ukrainian].
3. Kredentser, O. V. (2020). *Psykhologichni osnovy pidpryyemnytskoi aktyvnosti personalu osvitynikh organizatsii* [Psychological foundations of entrepreneurial activity of personnel of educational organizations]. Doctoral thesis, specialty: 19.00.10. G.S. Kostiuk Institute of Psychology [in Ukrainian].
4. Lahodzinska, V.I., & Karamushka, L.M. (2011). Riven rozvytku psykhologichnoi hotovnosti pidpryemtsiv do vedennia dilovykh perehovriv. [The level of development of entrepreneurs' psychological readiness for conducting business negotiations.] *Visnyk Kamianets-Podilskoho Natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka. Psykhologichni nauky*, 3, 48–56 [in Ukrainian].
5. Mul, S.A. (2016). *Psykhologhiia hotovnosti ofitsera-prykordonnyka do profesiinoi diialnosti* [The psychology of a border guard officer's readiness for professional activity]. *Doctor's thesis*. G.S. Kostiuk Institute of Psychology [in Ukrainian].
6. Nagorna, N.S. (2022). *Doslidzhennya ponyatiinogo konturu sotsialnogo pidpryyemnytstva u vitchyznyanii ta zarubizhnii literaturi* [Study of the concept of social entrepreneurship in Ukrainian and foreign literature]. *Vcheni zapysky V.I. Vernadsky Taurida National University. Seria: Psykhologia*, 33(72), 2, 97–103 [in Ukrainian].
7. Nahorna, N.S., & Maksom, K.V. (2022). *Sotsialne pidpryyemnytstvo yak determinanta reintehratsii viiskovosluzhbovtziv, veteraniv ATO/OOS ta chleniv yikh simei* [Social entrepreneurship as a determinant of reintegration of servicemen, ATO/JFO veterans and their families]. *Habitus. Naukovyi zhurnal z sotsiologii ta psykhologii*, 36, 272–276 [in Ukrainian].

8. Nahorna, N.S. (2023). Psykholohichni pidkhody do analizu sotsialnoho pidpriemnytstva. [Psychological approaches to the analysis of social entrepreneurship] *Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia*, 2-3 (29), 65–76 [in Ukrainian].
9. Nahorna, N.S. (2023). Rol zakladiv vyshchoi osvity u pidhotovtsi osobystosti do sotsialnoho pidpriemnytstva. [The role of higher education institutions in preparing individuals for social entrepreneurship]. *Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia*, 4 (30), 135–147 [in Ukrainian].
10. Rozman, I. (2018). Pedagogichni personalii zarubizhzhia u studiiakh ukrainskoi pedagogichnoi komparatyvistyky: istoriohrafichni aspekt. [Pedagogical personalities from abroad in the studios of Ukrainian pedagogical comparative studies: historiographical aspect]. *Osvit. prostir Ukrainy*, 13, 21–28 [in Ukrainian].
11. Semichenko, V.A. (2000). Modeliuvannia struktury pedagogichnoi diialnosti [Modeling the structure of pedagogical activity]. Yalta : NMTs «Nadiia». 76 s. [in Ukrainian].
12. Stoliarchuk, O., & Serhieienkova, O. (2019). Formuvannia psykholohichnoi hotovnosti studentiv do maibutnoi profesiinoi diialnosti. [Formation of students' psychological readiness for future professional activities]. *Humanitarium. Seriya: Psykholohiia*, 42, 1, 164–172 [in Ukrainian].
13. Strelbytska, S.M. (2016). Psykholohichna hotovnist do profesiinoi diialnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv u VNZ. [Psychological readiness for professional activities of future social workers at universities] *Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Pedagogichni nauky*, 69, (2), 147–151 [in Ukrainian].
14. Tkalych, M., Skrypchenko, T., & Krotevych Ye. (2023). Dynamika psykhoemotsiinykh staniv naseleattia. [Dynamics of psychoemotional states of the population.] *Rating Lab*. Retrieved from: https://ratinglab.org/research/Dinamika_psihoemocijnih_staniv_naselennya?fbclid=IwAR1jbvqMX0R-xtMUDwI-r08lStLdeyLdPQxUe-M_Knf4Pz-YS5ywmg8DwP8 [in Ukrainian].
15. Toropova, I.V. (2004). Yakym maie buty vchytel-vykhovatel-hromadianyn? : pohliady i polozhennia F.A.V. Disterveha pro misiiv vchytelia. [What should a teacher-educator-citizen be? : views and position of F.A.V. Distervega about the teacher's mission.] *Osvita*, 44, 7 [in Ukrainian].
16. Al-Harasi, A.H., Surin, E.F., Rahim, H.L., Al-Shammari, S.A., Abdulrab, M., Al-Mamary, Y.H., Alshebami, A.S., & Grada M. (2021). The impact of social entrepreneurial personality on social entrepreneurial intention among university graduates in Yemen: a conceptual framework. *Holos*, 37, (1), e11420.
17. Coduras, A., Saiz-Alvarez, J.M., & Ruiz, J. (2016). Measuring readiness for entrepreneurship: An information tool proposal. *Journal of Innovation & Knowledge*, 1, 99–108.
18. Scherban, T. (2019). The problem of readiness for future professional activity. *Psychology of personality professional development*, 127–146. DOI:10.36059/978-966-397-150-6/127-146